

Inventarisatieverslag Broedvogels 2009

**van het EHS-gebied
De Hilver**

Vogelwerkgroep Midden-Brabant

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	3
Doel	3
Het gebied	3
Werkwijze	4
Resultaten	5
Bespreking van de soorten	5
Kievit	6
Grutto	7
Wulp	8
Watersnip	9
Scholekster	10
Patrijs	11
Kwartel	12
Krakeend	13
Slobeend	14
Kuiifeend	15
Meerkoet	16
Waterhoen	17
Koekoek	18
Veldleeuwerik	19
Graspieper	20
Gele kwikstaart	21
Roodborsttapuit	22
Blauwborst	23
Gekraagde roodstaart	24
Kleine karekiet	25
Bosrietzanger	26
Grasmus	27
Spotvogel	28
Kneu	29
Rietgors	30
Niet-broedvogels	31
Evaluatie	32
Conclusie	37
Inventariseerders:	38
Literatuur:	38

© Uitgave Vogelwerkgroep Midden-Brabant

Samengesteld door P.J. Busink

Uitgave: maart 2010

Foto's: P.J. Busink

E-mail: info@vwgmiddenbrabant.nl

Overname van gegevens uit dit verslag is toegestaan, mits met bronvermelding:

Busink, P.J. 2010. Inventarisatieverslag Broedvogels 2009 van het EHS-gebied De Hilver.

Vogelwerkgroep Midden-Brabant.

Samenvatting

In 2010 zal een begin gemaakt worden met het realiseren van de natuurdoelstellingen voor het EHS-gebied De Hilver. Dit zal tot gevolg hebben dat het huidige weidevogelareaal voor een groot deel zal verdwijnen. Daarentegen zullen nieuwe biotopen gaan ontstaan voor met name akker- en struweelvogels.

Een totale inventarisatie in 2009 van het hele EHS gebied in het dal van de Reusel zal een inzichtelijke vergelijking kunnen geven tussen de eerder uitgevoerde inventarisaties van de deelgebieden (in 2003, 2004 en 2005), de inventarisatie van nu en de inventarisaties in de toekomst. Dit rapport bevat inventarisatiegegevens van een aantal specifieke vogelsoorten die in dit gebied een geschikte broedbiotoop hebben gevonden. In een reeks van inventarisaties blijkt het EHS-gebied De Hilver steeds een bijzonder broedgebied te zijn waar zeldzame en schaarse vogelsoorten broeden. Helaas treedt in delen van het EHS-gebied nog (te) veel verlies op door menselijk handelen.

Inleiding

Tijdens het broedseizoen 2009 is het hele gebied behorende tot de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van De Hilver, dat in het beekdal van de Reusel ligt, geïnventariseerd op het voorkomen van bijzondere broedvogels in kwalitatieve en kwantitatieve zin.

Respectievelijk in de jaren 2003 (zuidelijk deel), 2004 (midden gedeelte) en 2005 (noordelijk deel) zijn de deelgebieden van dit EHS-gebied op broedvogels geïnventariseerd.

Het jaar 2009 zal het laatste jaar zijn van een 12-jarige periode waarin percelen zijn verworven voor de invulling van het EHS-gebied. In 2010 zal met de inrichting worden begonnen en er zullen daardoor aanmerkelijk veel veranderingen in het gebied gaan plaats vinden. De bedoeling is dat het EHS-gebied ingericht zal worden als één groot natuurgebied waarin verschillende natuurdoeltypen zich kunnen gaan manifesteren.

De reden van deze broedvogelinventarisatie is dat er na ca 5 jaar een vergelijking gemaakt kan worden in hoeverre de vogelpopulatie in die vijf jaar is veranderd en tevens kan later een vergelijking worden gemaakt met de vogelpopulatie die hier in de toekomst zal gaan ontstaan. Het staat vast dat de vogelpopulatie in dit gebied sterk gaat veranderen. Door het afgraven van grote delen van het EHS-gebied ontstaan biotopen die andere soorten zullen aantrekken. Naast de gewijzigde natuurdoelen is er ook de wateropgave. Het afgegraven gebied zal in de toekomst vooral in de winterperiode ook moeten dienen als waterretentiegebied.

Doel

Zoals uit eerdere inventarisaties bekend is, staan delen van het EHS-gebied De Hilver bekend als uitermate belangrijke broedgebieden voor met name grutto's en watersnippen.

Met deze inventarisatie kan na ca 5 jaar een beeld gevormd worden of er een verloop in het gebied is geweest in de broedvogelsamenstelling.

Naar de toekomst toe kan met deze inventarisatie een inzicht verkregen worden hoe de huidige vogelpopulatie in kwantitatieve en kwalitatieve zin is veranderd.

Ook kan na de inrichting van het EHS-gebied gezien worden hoe de relatie tussen de doelen waterretentiegebied en natuurwaarde zich zal gaan verhouden.

Het gebied

Het gebied dat werd geïnventariseerd is het gedeelte van het Reuseldal, dat tot het EHS-deel van De Hilver behoort, grotendeels het gebied tussen Diessen en Moergestel.

Midden door het gebied heen stroomt de Reusel. Het gebied is ca 800 ha groot.

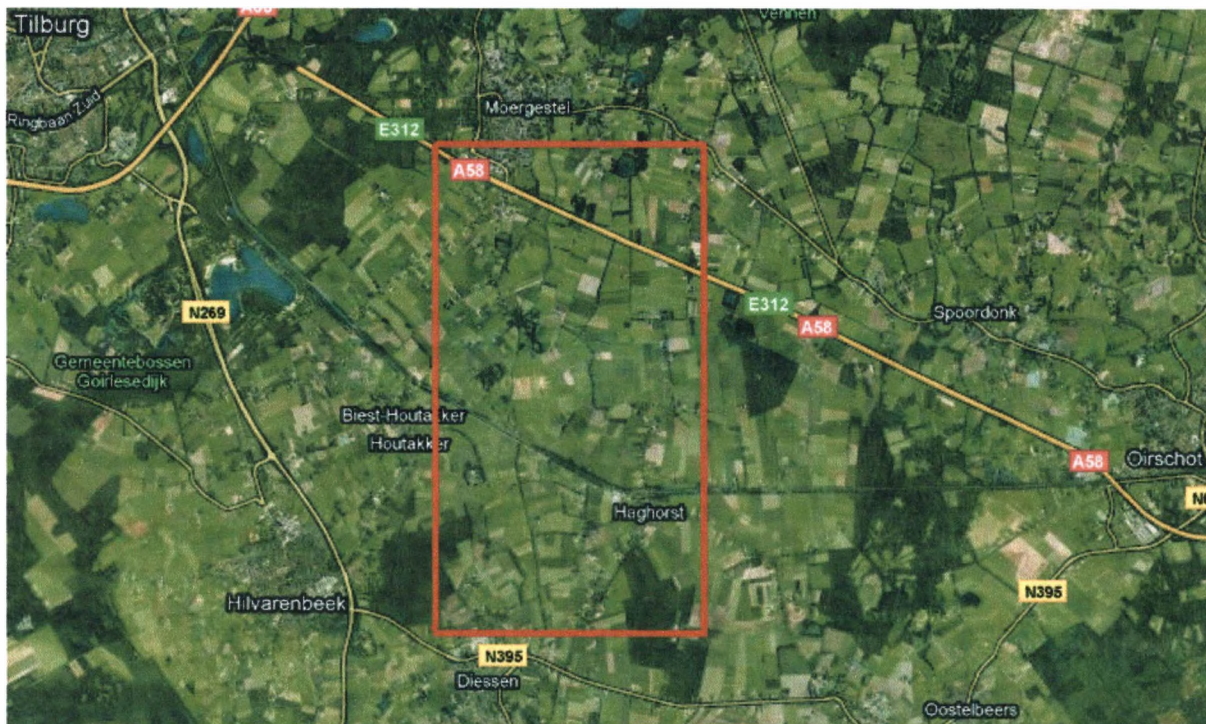
De verworven gronden in dit gebied worden beheerd door de 3 terreinbeherende organisaties (TBO's) en wel als volgt: het zuidelijk deel tot aan het Wilhelminakanaal (Diessens Broek) door het Brabants Landschap, het midden gedeelte (Den Opslag) door Staatsbosbeheer en het noordelijk deel tot aan de A58 (de Gement, het Moergestels Broek) door Natuurmonumenten en een klein deel door Staatsbosbeheer.

Ten noorden van de A58 tot het Hildsveld ligt ook een deel van het EHS gebied dat geïnventariseerd is. Deze gronden worden beheerd door Natuurmonumenten

De percelen in de EHS die door TBO's beheerd werden, bestonden uit weilanden die in het (na)seizoen gemaaid en/of eerder in het broedseizoen begraasd werden.

Binnen het EHS-gebied liggen ook percelen die nog niet verworven zijn en daardoor nog een agrarische bestemming hebben. Voor deze percelen mag grosso modo aangenomen worden dat het grondgebruik in al die jaren hetzelfde is geweest. In het noordelijk deel tot aan de A58 en in mindere mate in het zuidelijk deel, bevonden zich de meeste percelen die nog niet verworven waren.

Binnen het roodomlijnde kader bevindt zich het EHS-gebied De Hilver

Werkwijze

In tegenstelling tot eerdere inventarisaties, werden nu alle weide- en struweelvogels in het hele gebied geïventariseerd. De aandacht was gericht op de "ongewonere" soorten in het gebied en niet op de "gewonere" soorten zoals Roodborst, Winterkoning en Wilde eend.

De inventarisatie bestond uit de zgn. territoriumkartering, dus alle territoria werden volgens de SOVON-criteria op een veldkaart ingetekend. Later bij de uitwerking van de veldkaarten werden de gegevens van elke soort weergegeven in een "stippenkaart".

De inventarisaties werden zoveel mogelijk op afstand uitgevoerd, waardoor zo min mogelijk verstoring in het veld plaatsvond.

Onafhankelijk van deze inventarisatie werd door een andere persoon in een groot deel van het gebied aan nestbescherming gedaan en de gevonden nesten gemarkeerd. Bij de verwerking van de gegevens is hiervan natuurlijk dankbaar gebruik gemaakt.

Resultaten

De aanwezigheid van de broedvogels in het hele EHS-gebied werden geclusterd in verschillende categorieën, nl het aantal territoria op percelen die door de TBO's werden beheerd (weilanden), het aantal territoria op agrarische percelen in het hele EHS-gebied, het aantal territoria die zich in de bermen van de (zand)wegen in het hele EHS-gebied bevonden en het aantal territoria op en langs de Reusel.

Soort	EHS-deel Diessens Broek (zuid)	EHS-deel Den Opslag (midden)	EHS-deel Moergestels Broek (noord)		Agrarische percelen in het EHS-gebied			Bermen in het EHS- gebied			Reusel en oevers			Totaal EHS De Hilver
	BL	SBB	SBB	NM	zuid	midden	noord	zuid	midden	noord	zuid	midden	noord	
Kievit	12	18	4	3	5	1	20							63
Grutto	10	18	3	6			3							40
Wulp	4	4	1	1										10
Watersnip	2	2												4
Scholekster					2	2	3							7
Patrijs		1				1		1	1	2				6
Kwartel		1												1
Krakeend	1										3			4
Slobeend	1										1			2
Kuifeend											7			7
Meerkoet											10	3	4	17
Waterhoen											7	3	3	13
Koekoek											2	1		3
Veldleeuwerik		6												6
Graspieper	8	11	3	6			3							31
Gele kwikstaart				1						1				2
Roodborsttapuit	6	1		1		1	2	4	4	7				26
Blauw borst	3	2				1	1			2				9
Gekr. roodst.										1				1
Kleine karekiet	2	2	1			4					17	5	1	32
Bosrietzanger		2				1				2	1			6
Grasmus	7	12	2	5	4		2	5	8	10				55
Spotvogel										2				2
Kneu	1	4												5
Rietgors	4	7	2	2			1				3			19

Bespreking van de soorten

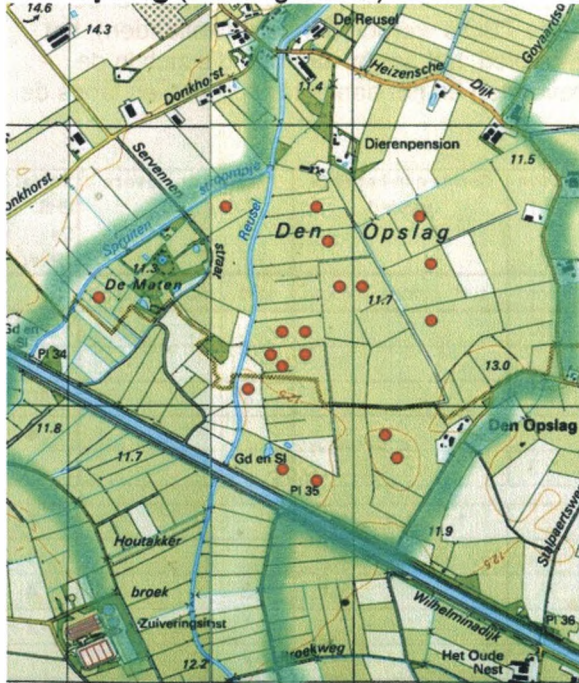
Op de volgende pagina's worden met stippen de territoria aangegeven van de geïnventariseerde broedvogels in het EHS-gebied De Hilver.

Het gebied is verdeeld in drie deelgebieden, namelijk: het zuidelijk deel (Diessens Broek) beheerd door Brabants Landschap; het middengedeelte (Den Opslag), beheerd door Staatsbosbeheer; het noordelijk deel (Moergestels Broek) gedeeltelijk beheerd door Staatsbosbeheer (blauw omlijnd) en door Natuurmonumenten (paars omlijnd).

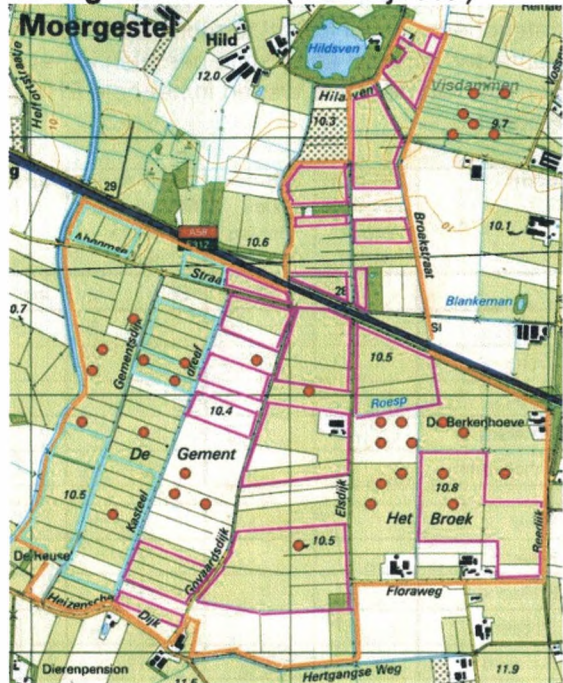

Kievit

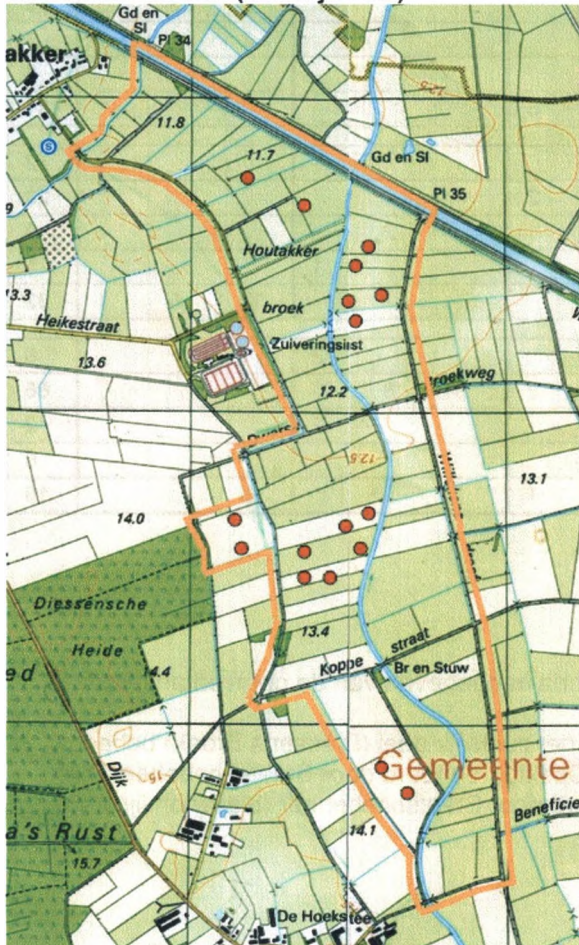
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

De Kievit is in het EHS-gebied goed vertegenwoordigd. Van deze soort werden 63 territoria vastgesteld.

Het is bekend dat kievitengraag broeden op kale gronden (onbewerkte maispercelen). In het EHS-gebied blijkt echter dat kievitengraag broeden op meer in de weilanden hebben gebroed (bijna 60%).

Op de agrarische gronden grenzend aan de deelgebieden Moergestels Broek en Den Opslag in het noordelijk en midden deel, waren opvallend weinig territoria waar te nemen. Alleen het natte graslandgebiedje ten oosten van het Hildsvan maakte hierop een uitzondering. Door bewerkingen (injecteren, maaien) op de deze percelen gingen vrijwel alle broedsels verloren. Op de percelen in het agrarische gebied grenzend aan het Diessens Broek, ter hoogte van de Koppestraat en ten oosten van de Willekensdreef, hebben wel een redelijk aantal kievitengbroed. Deze broedsels bevonden zich hoofdzakelijk op maispercelen. Door nestbescherming zijn hier veel van deze nesten uit kunnen komen. Dit geldt ook voor de niet verworven percelen in het Diessens Broek die een agrarische bestemming hadden. Op de kaarten is door clustering te zien, dat bepaalde delen in het gebied een voorkeur hebben.

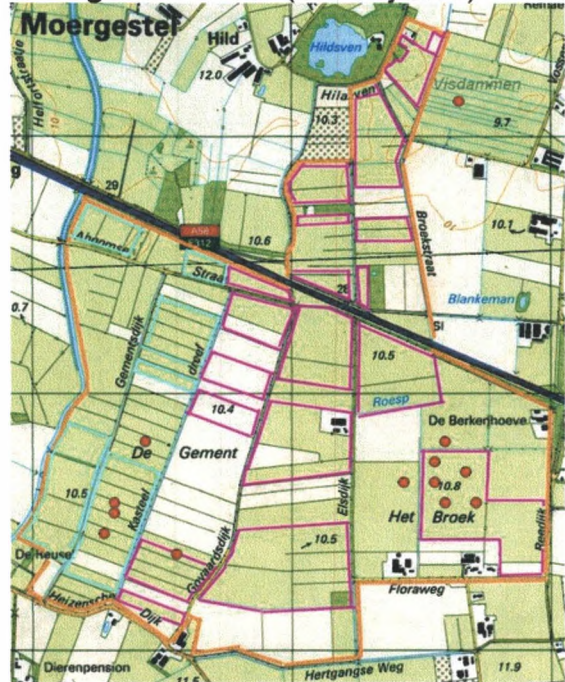

Grutto

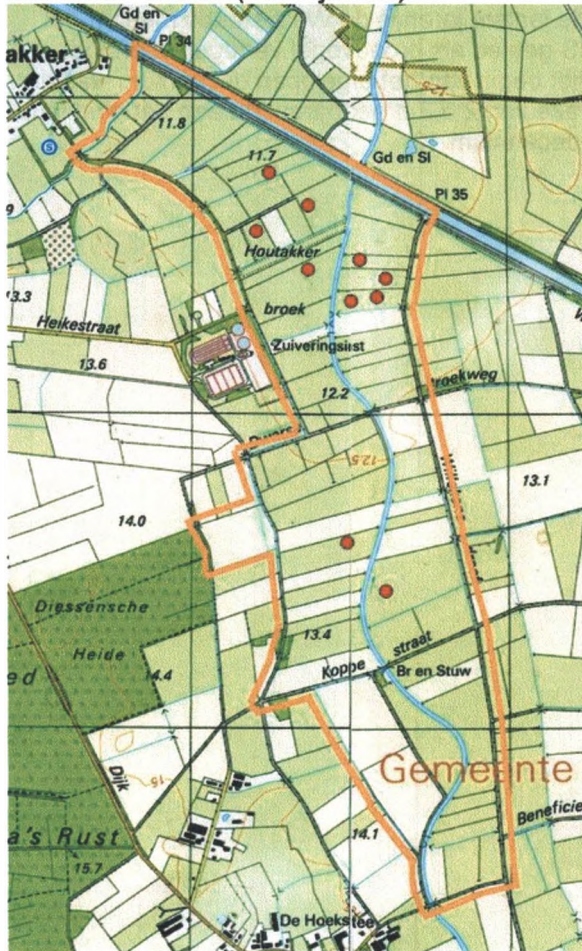
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Volgens de stippen op de kaarten is het duidelijk dat het EHS-gebied De Hilver voor de Grutto een erg belangrijk broedgebied is. Sterker nog, het gebied moet beschouwd worden als het belangrijkste broedgebied van de Grutto in Midden-Brabant. Dat het gebied aan het begin van het broedseizoen een kerngebied voor de soort is, blijkt uit de aantallen die zich omstreeks half maart zich verzamelen in het plasje ten noorden van het Wilhelminakanaal. Op 20 maart werden hier in de periode van het voorseizoen maximaal 159 grutto's geteld. Vanaf deze plek verspreiden de paartjes zich steeds meer over de regio.

Ook voor deze soort blijkt volgens de kaarten dat bepaalde delen in het gebied een speciale aantrekkingskracht hebben. Vergeleken met die van de Kievit, blijkt de Grutto nagenoeg voor dezelfde locaties een voorkeur te hebben. Rondom het EHS-gebied komen nagenoeg geen grutto's voor als broedvogel, alleen op de agrarische percelen grenzend aan het EHS-gebied ten oosten van de Willekensdreef hebben 7 gruttoparen gebreed. Door nestbescherming hebben 5 van deze broedsels uit kunnen komen. Ook op de EHS-gronden van het Diessens Broek is aan nestbescherming gedaan. Op deze gronden zijn broedsels ondanks beschermingsmaatregelen verloren gegaan door vertrapping door vee. Omdat de weersomstandigheden omstreeks half juni ongunstig waren om te maaien, hebben veel jonge grutto's de dans kunnen ontspringen en is de reproductie in 2009 bevredigend geweest.

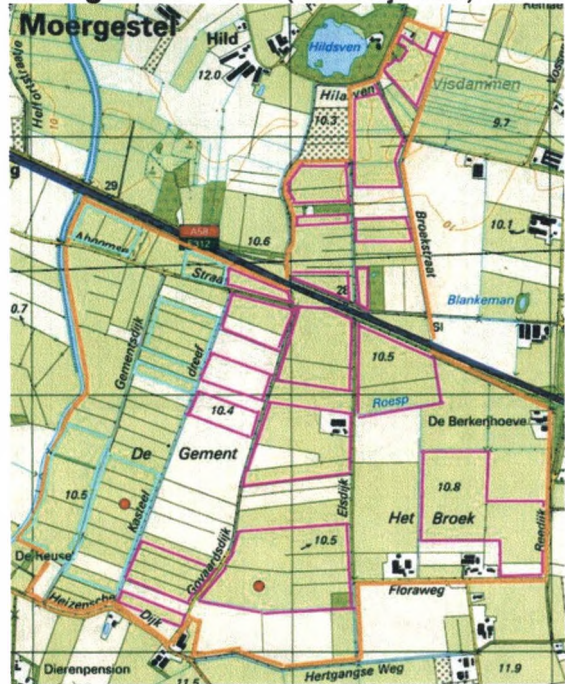

Wulp

Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

In de laatste jaren is de Wulp steeds meer in het EHS-gebied als broedvogel vertegenwoordigd. In het begin van het afgelopen decennium was er sprake van 2 a 3 broedparen, nu aan het eind van dit decennium 10.

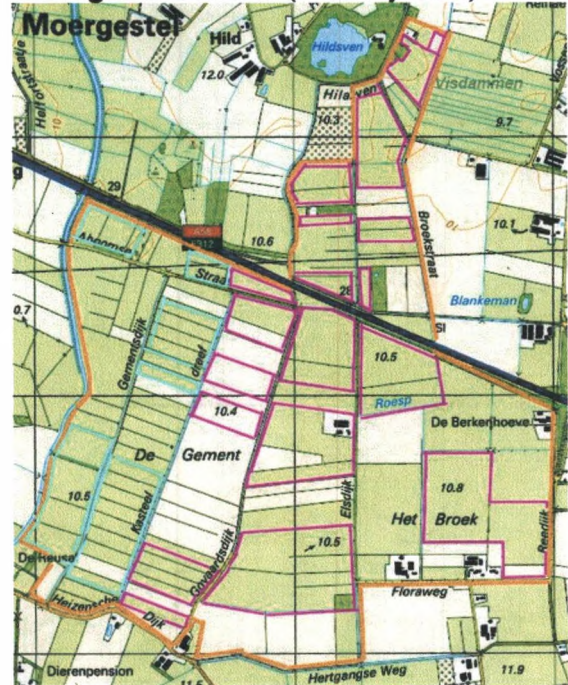

Watersnip

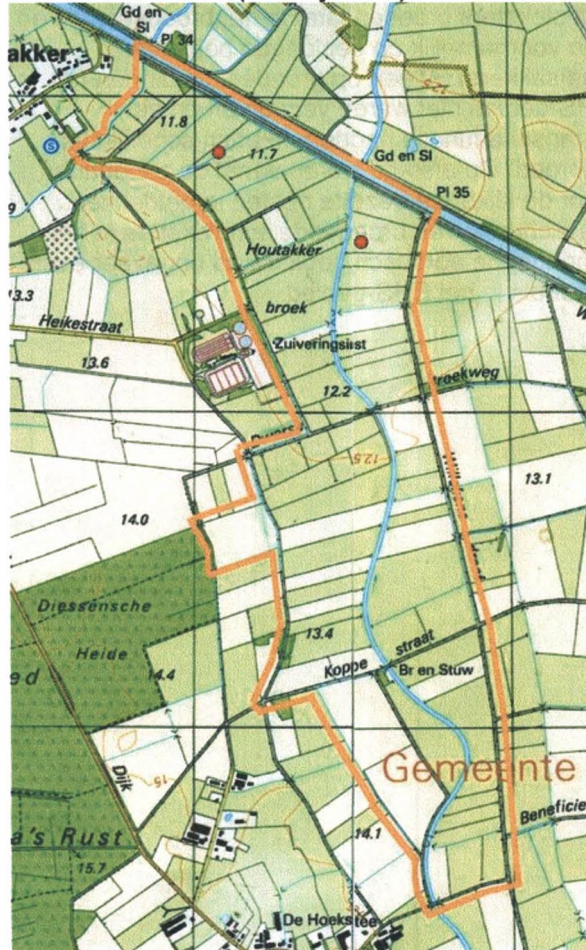
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Vanaf de kanaaldijk is in het voorjaar vaak de baltsvlucht van de Watersnip te zien en te horen. Klokkende en blatende geluiden vullen dan de ruimte. Het belangrijkste broedgebied bestond een vijftal jaren geleden uit de weilanden van het Houtakkerbroek. Toen werden hier 7 territoria vastgesteld. Vergeleken met toen is in dit gebied de broedpopulatie achteruit gegaan en heeft de soort zich meer verspreid (Den Opslag). Toch blijft het EHS-gebied voor deze soort een belangrijk broedgebied. Ook voor deze soort blijkt het EHS-gebied één van de betere broedgebieden in het Brabantse te zijn. Het broedgebied in het EHS-gebied blijft wel geconcentreerd bij het Wilhelminakanaal. In het noordelijk deel (Moergestels Broek) werden nu en voorheen territoria vastgesteld.

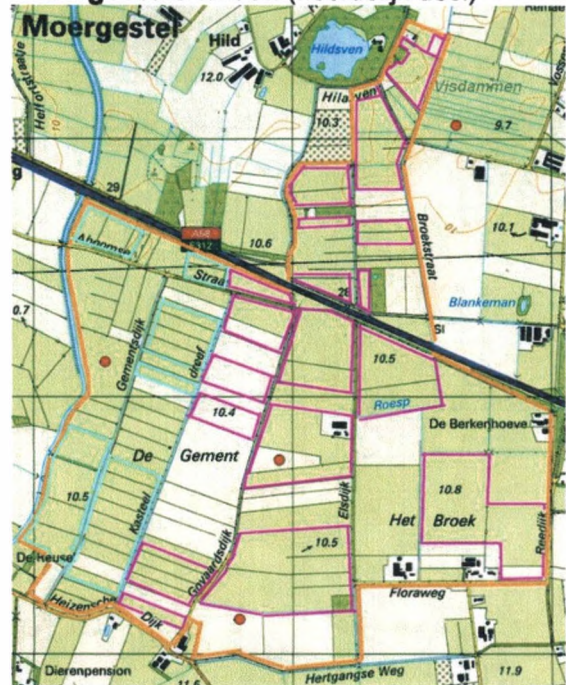

Scholekster

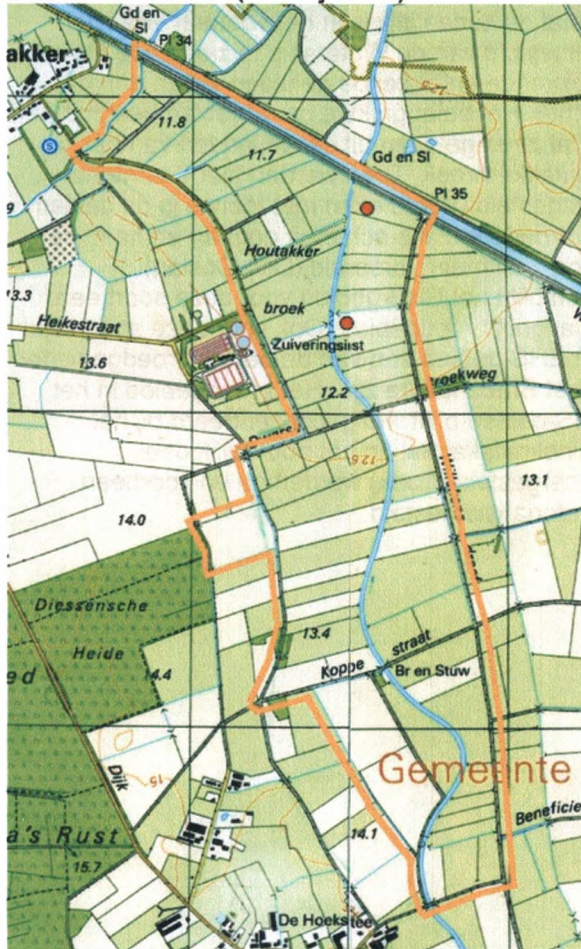
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Scholeksters broeden later in het broedseizoen en dan voornamelijk op geploegde percelen (maïsakkers). Alleen op gronden die binnen het EHS-gebied niet waren verworven en een agrarische functie hadden, hebben scholeksters gebroed. Op afstand waren vanaf de zandpaden door de kijker de bezette nesten te ontdekken. De dichtheid van broedende scholeksters in het omliggende agrarisch gebied was ongeveer even groot als in het EHS-gebied.

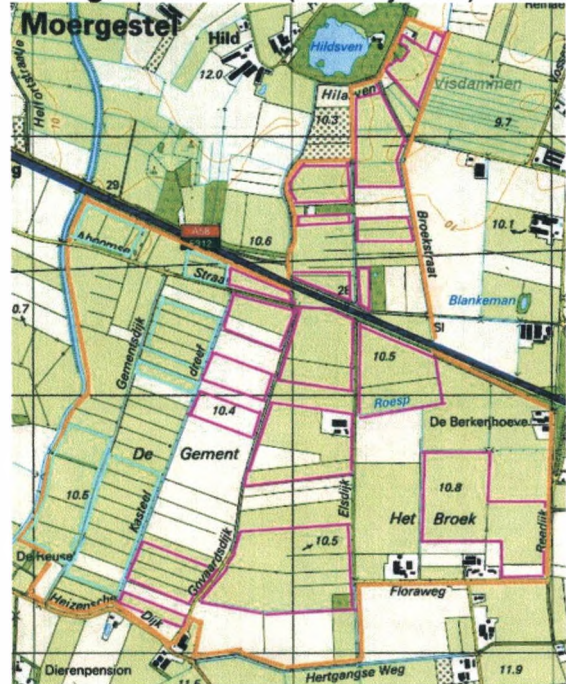

Slobeend

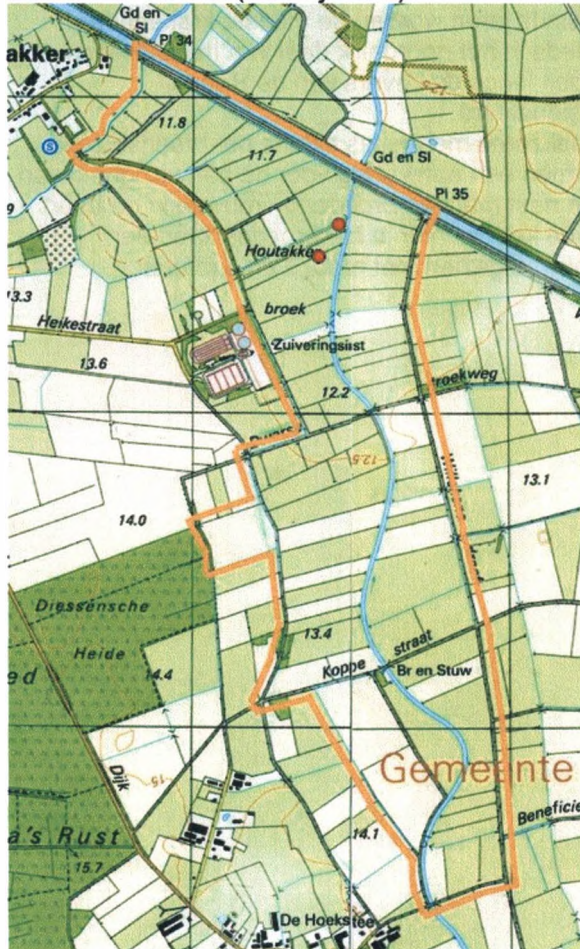
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Ook in afgelopen jaren werden steeds tijdens de broedtijd slobeenden in het gebied gezien. Op het eind van de winterperiode werden maximaal 12 exemplaren op de Reusel gezien. Steeds geconcentreerd op het Reusel-deel ter hoogte van Houtakkerbroek. Hun aantallen worden langzamerhand kleiner tot een enkel broedpaar dat in dit gebied blijft broeden. Eén vrouwtje met 6 donsjongen is tijdens de broedperiode gezien.

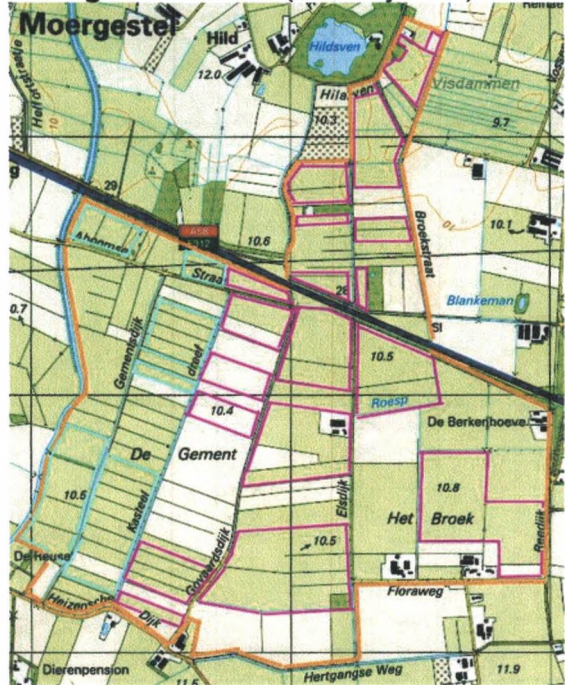

Kuifeend

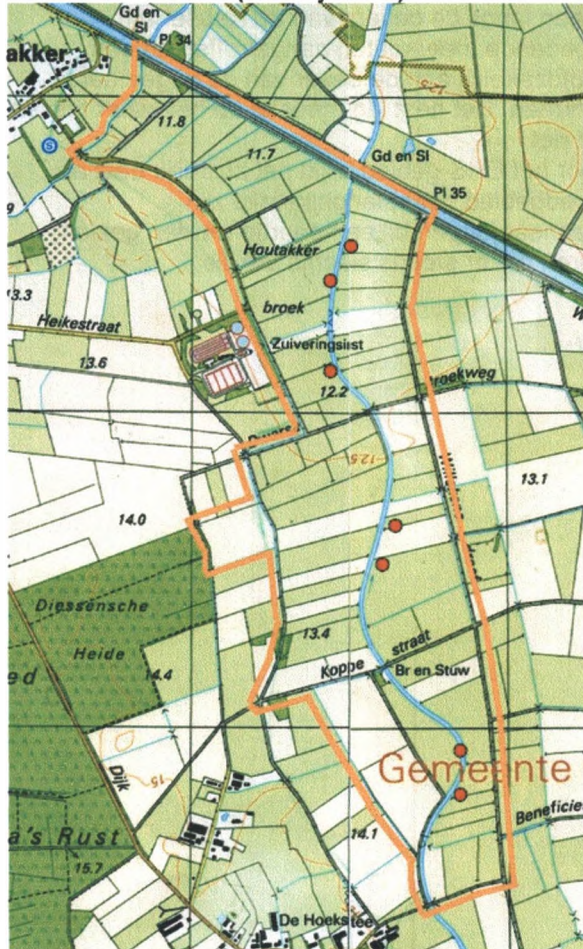
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Tijdens de winterperiode verblijven tientallen kuifeenden op de Reusel.

Een deel hiervan blijft mogelijk in het gebied achter en blijft hier broeden.

Drie keer werden vrouwtjes met jongen waargenomen.

Ook voor deze soort zijn alleen territoria waargenomen in het EHS-gebied ten zuiden van het Wilhelminakanaal.

In het noordelijk deel van het EHS-gebied (Moergestels Broek) zijn in het begin van het broedseizoen enkele kuifeenden waargenomen, niet duidelijk is, of zich daar broedparen hebben gevestigd.

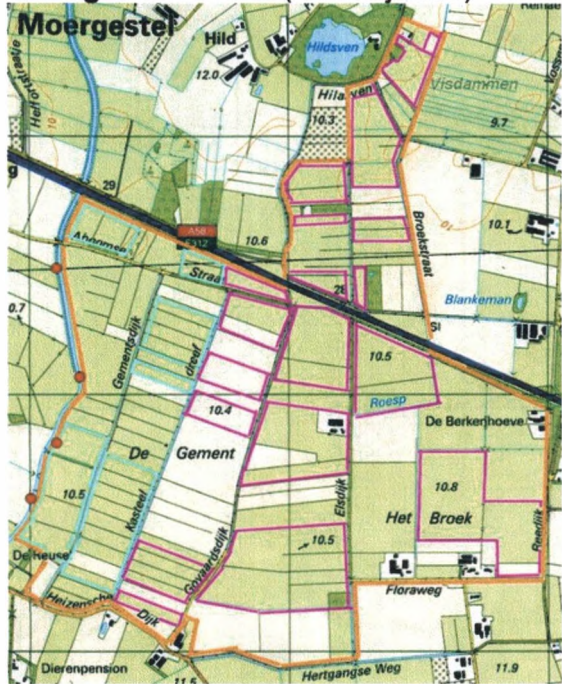

Meerkoet

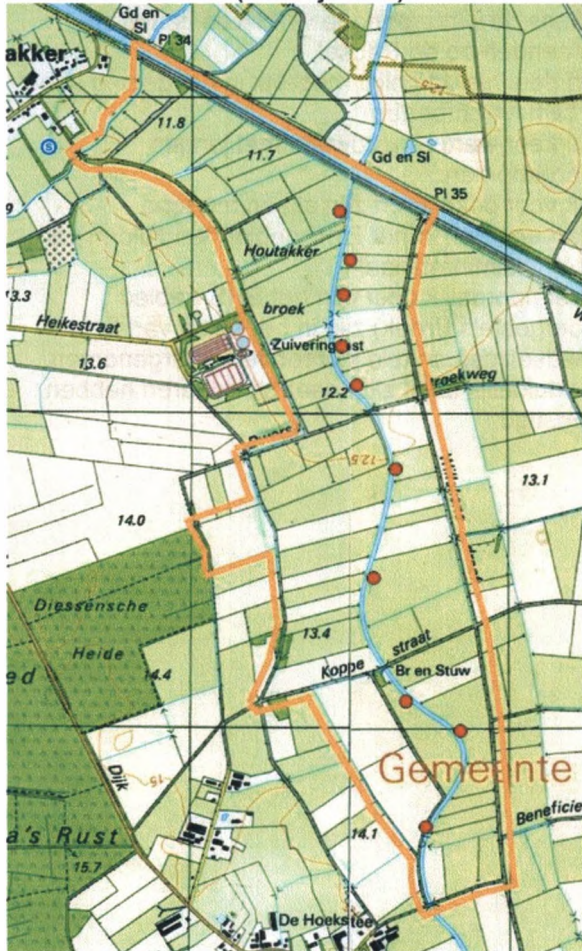
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Aleen langs de oevers van de Reusel zijn broedende meerkoeten aangetroffen en dan hoofdzakelijk aan de oever van de ongemaaide rietkraag. Het nest lag meestal op het water tussen het riet.

Voor het EHS-gebied blijkt het zuidelijk deel als broedgebied het belangrijkste te zijn.

Wanneer jongen bij een paartje werden gezien, waren dat er steeds slechts enkele.

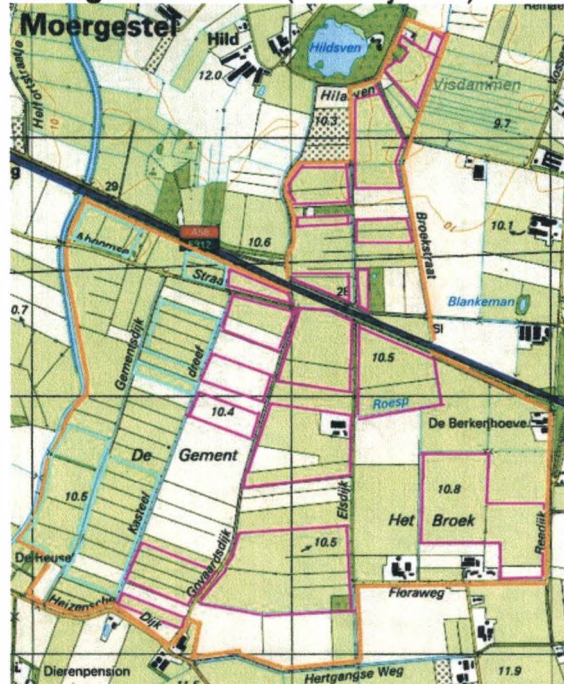

Koekoek

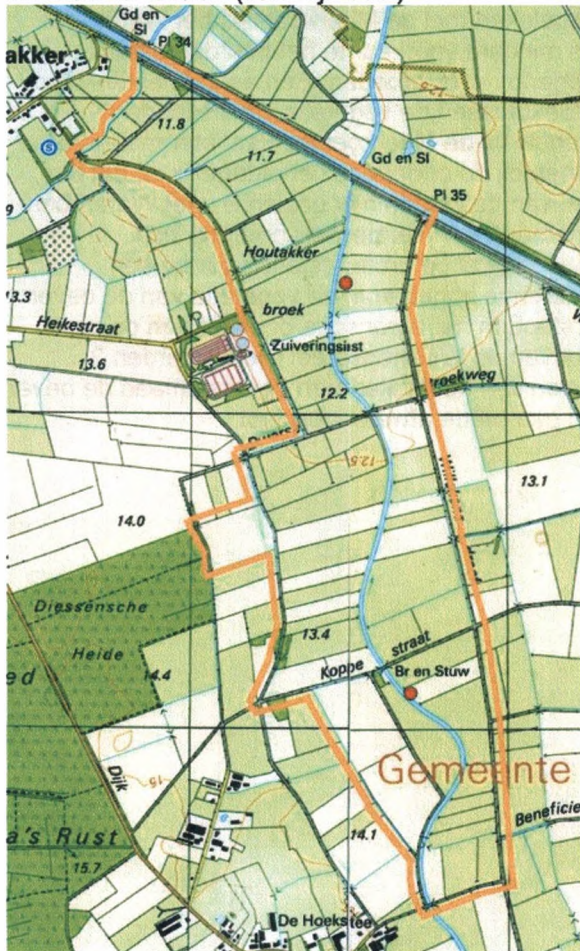
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Het is moeilijk om deze soort op aantal te inventariseren.

Het roepende mannetje heeft een grote actieradius en het vrouwtje legt een tiental of meer eieren in verschillende nesten.

In een nest van een Kleine karekiet, ter hoogte van de Koppestraat, is een koekoeksjong uitgevlogen

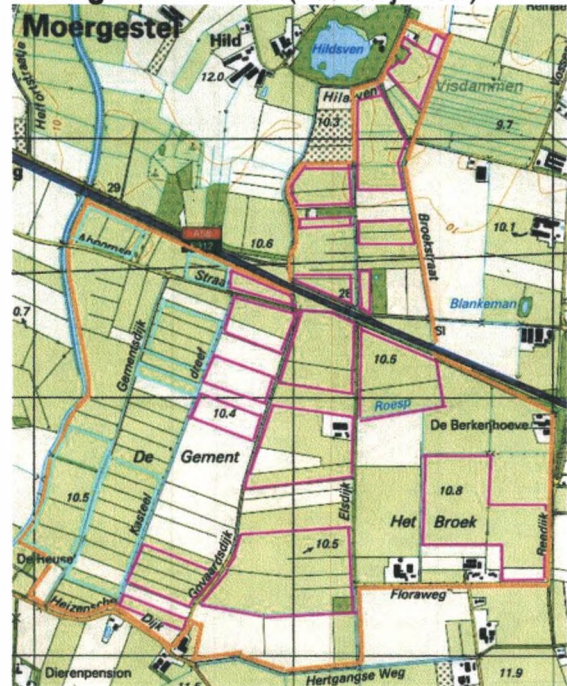

Veldleeuwerik

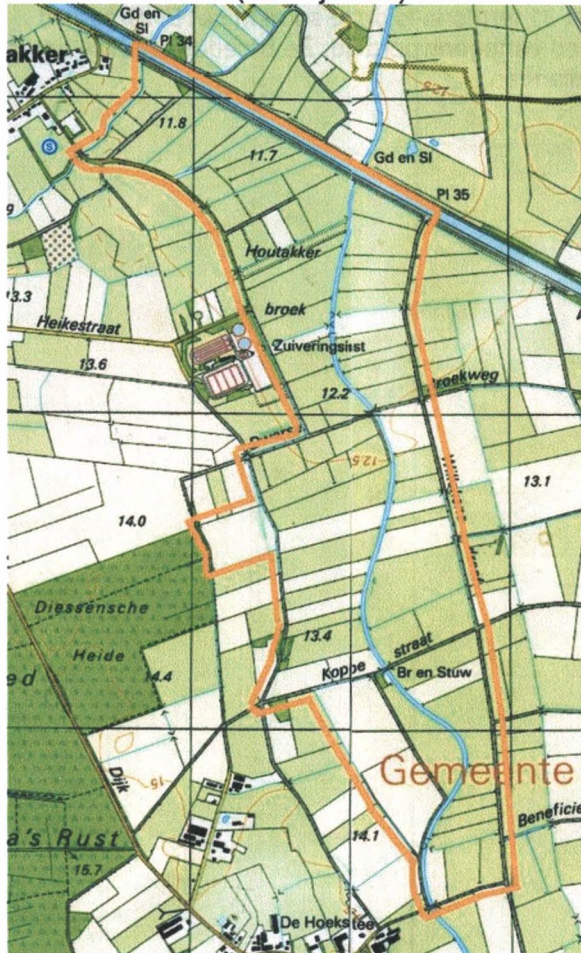
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

In het begin van dit decennium kwamen in het hele gebied veldleeuweriken als broedvogel voor. Sinds enkele jaren komen in het EHS-gebied alleen veldleeuweriken voor in het hogere deel van Den Opslag. Het aantal is gedurende de laatste jaren hier hetzelfde gebleven.

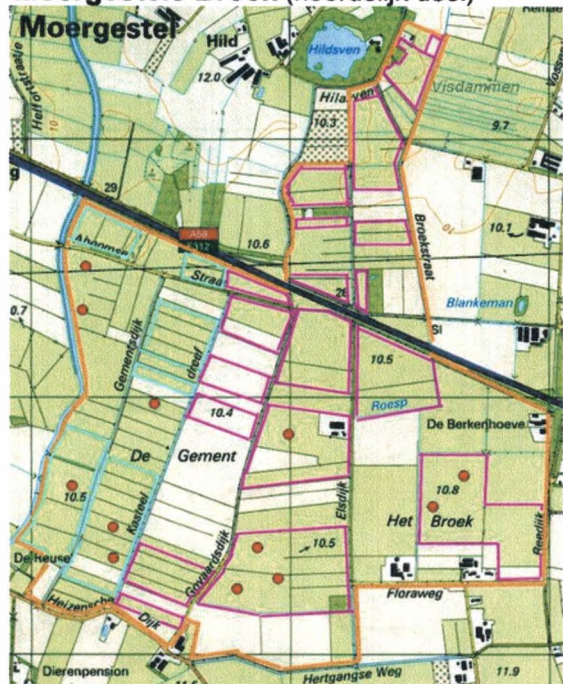

Graspieper

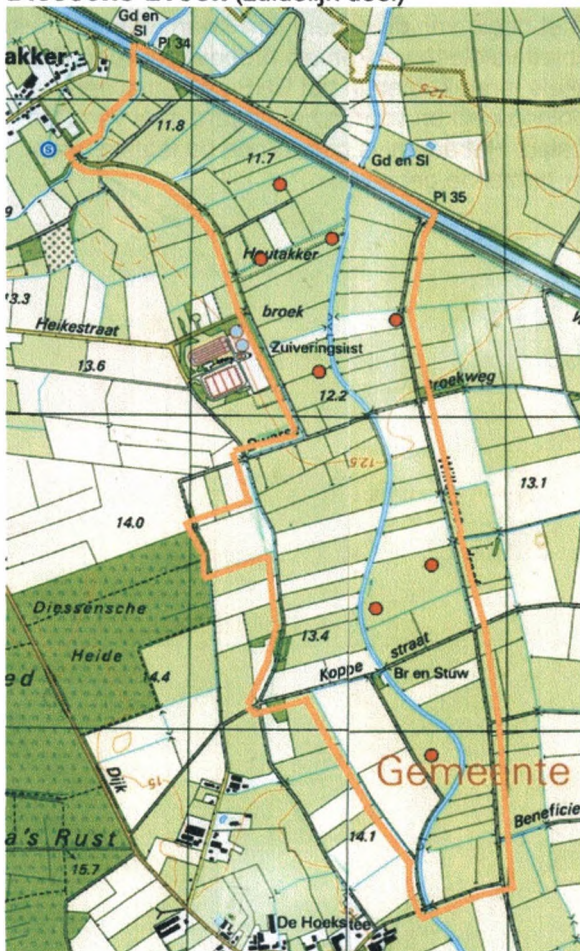
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Met 31 territoria is deze soort in het EHS-gebied goed vertegenwoordigd. Ze broeden steevast in de weilanden.

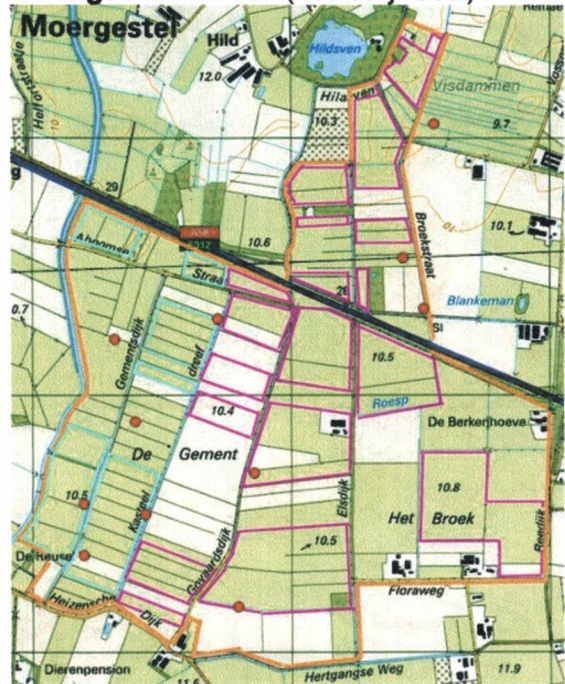

Roodborsttapuit

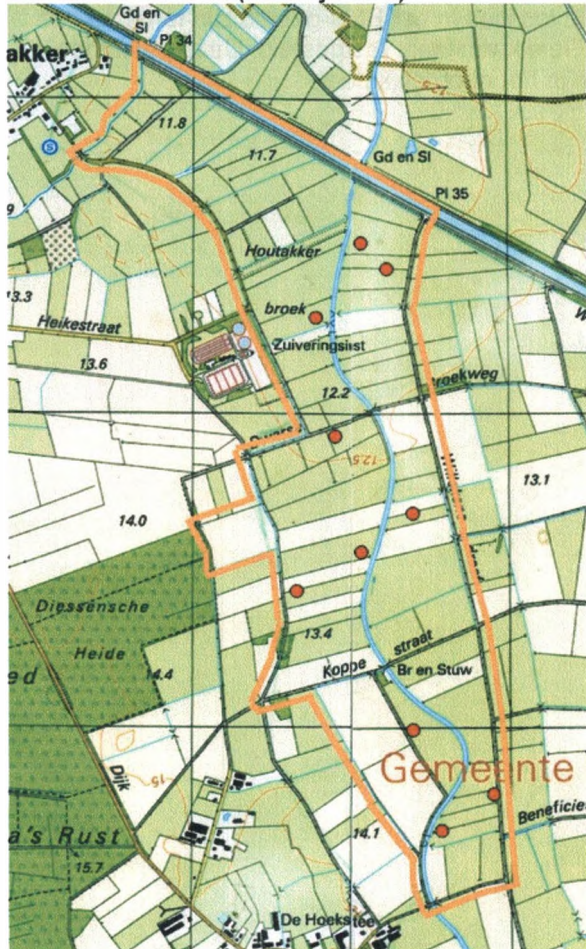
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

In het hele EHS-gebied werden 26 territoria vastgesteld. Ook deze soort is in het gebied goed vertegenwoordigd. Uit het inventarisatieonderzoek is gebleken dat begroeide perceelsgrenzen en/of bermen van zandwegen zoals braamstruwelen belangrijke voorwaarden voor de soort zijn om zich in het gebied te vestigen.

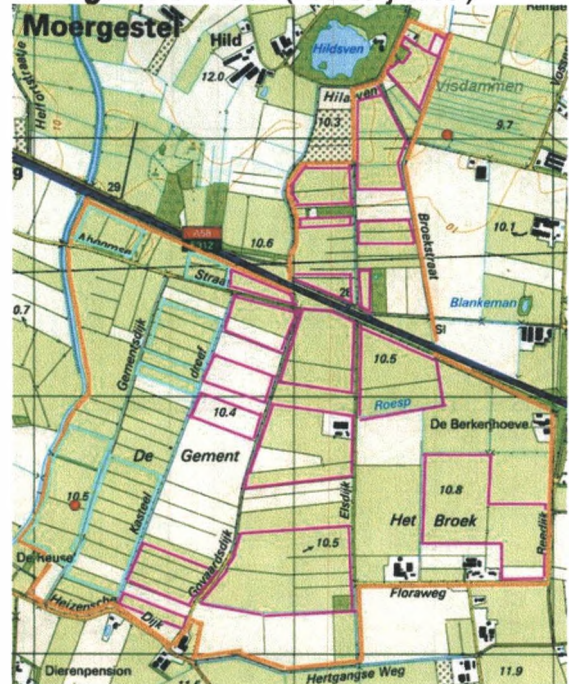

Blauwborst

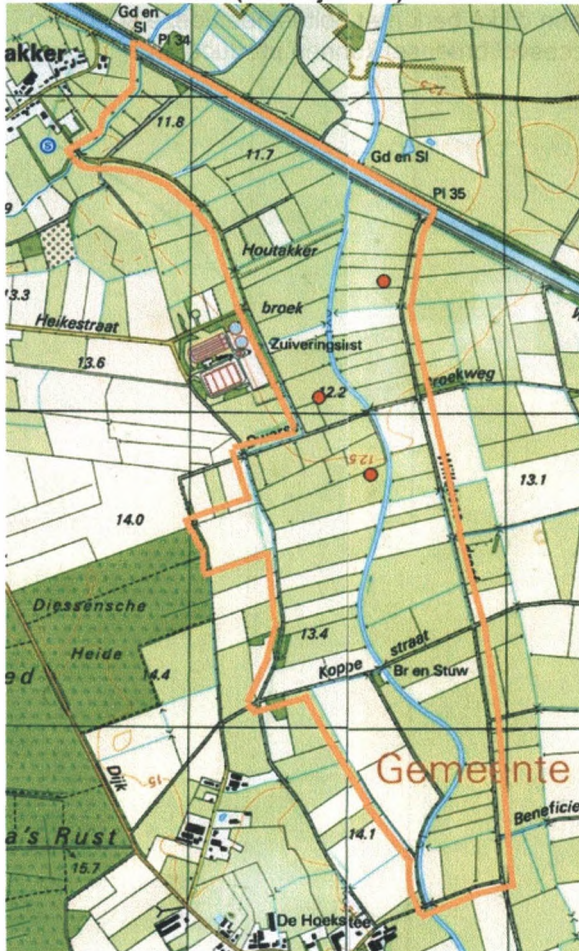
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Met 9 vastgestelde territoria is ook deze Rode-lijstsoort goed vertegenwoordigd in het EHS-gebied. Blauwborsten werden vooral aangetroffen in begroeide perceelgrenzen en in wegbermen van de wat nattere zones. Ook voor deze soort blijkt dat een begroeiing van lage struiken zoals braamstruweel, een belangrijke voorwaarde is om er te broeden.

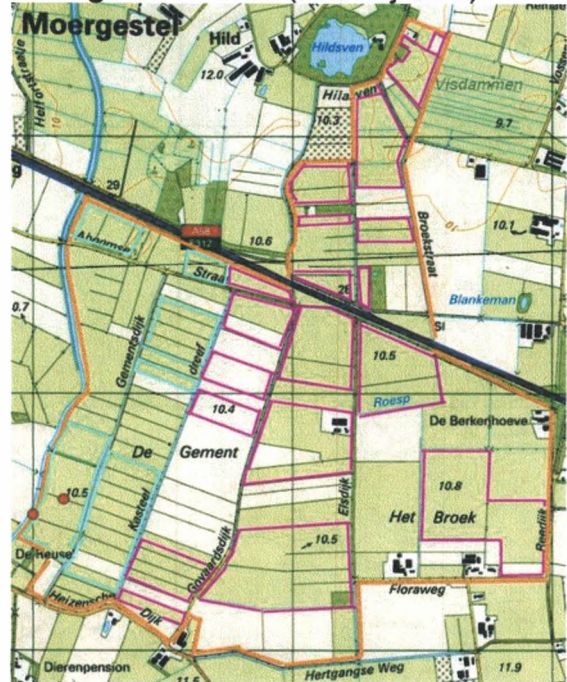

Kleine karekiet

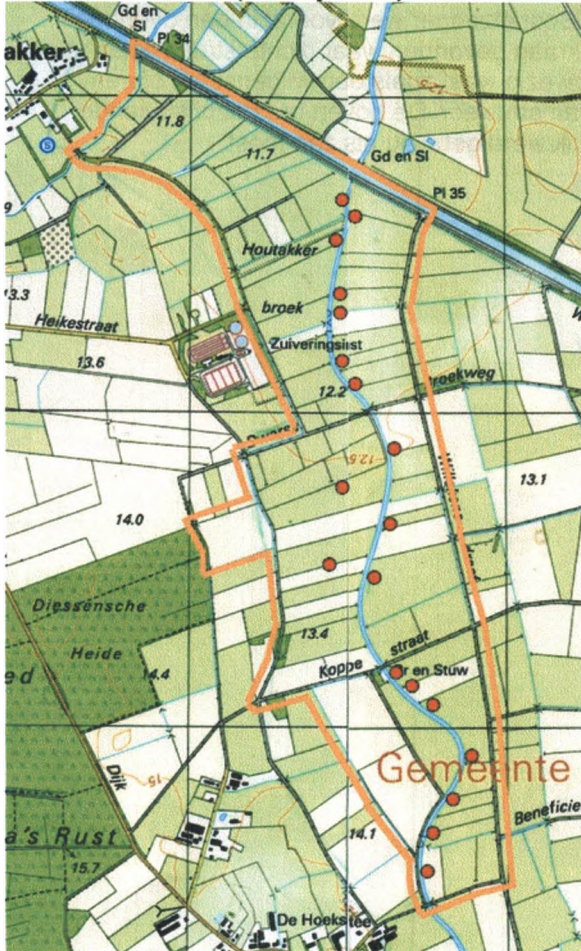
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Deze soort is afhankelijk van overjarig riet. Direct na aankomst vanuit de overwinteringsgebieden in Afrika, claimt de kleine karekiet vanaf een overjarige rietstengel met zijn zang een territorium in het broedgebied. De zandweg om het noordelijk deel van de Biestse Gemeint is omzoomd met rietkragen. In vorige jaren hebben deze stroken riet aan een zevental karekieten broedgelegenheid gegeven. In de winter zijn deze rietkragen gemaaid, waardoor voor dit broedseizoen deze broedmogelijkheid is verdwenen.

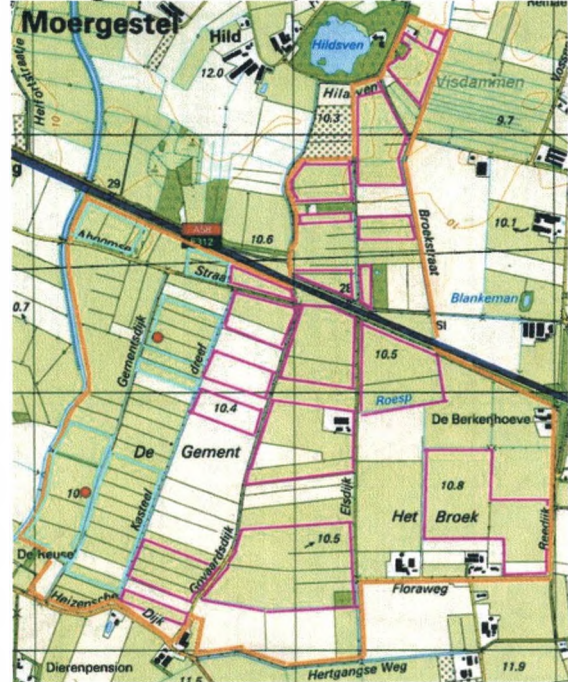

Bosrietzanger

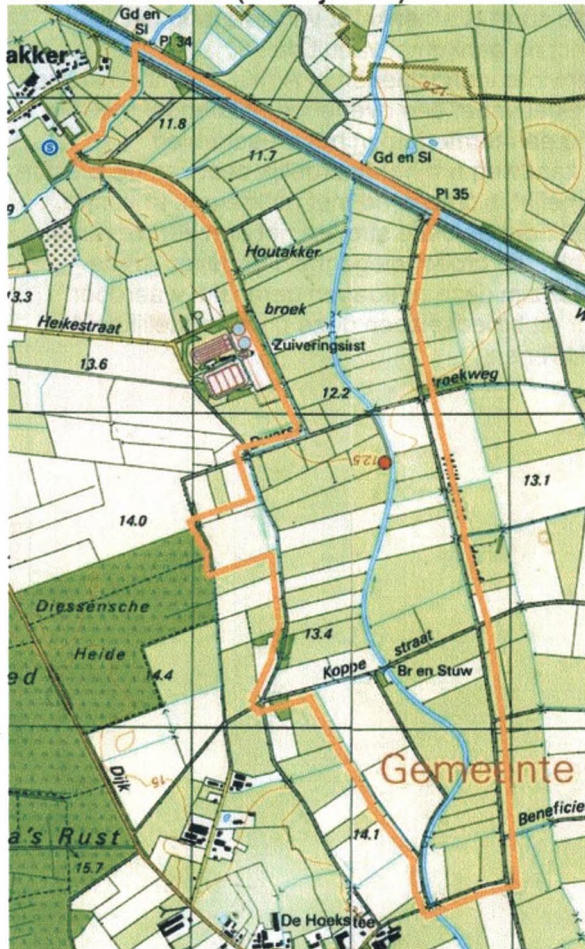
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

De Bosrietzanger werd vooral in een overjarige rietkraag gevonden waar dichte struikvegetatie aanwezig was, zoals een wilgenstruik of een braamstruweel. De boven het riet uitstekende struik werd gebruikt als zangpost.

Grasmus

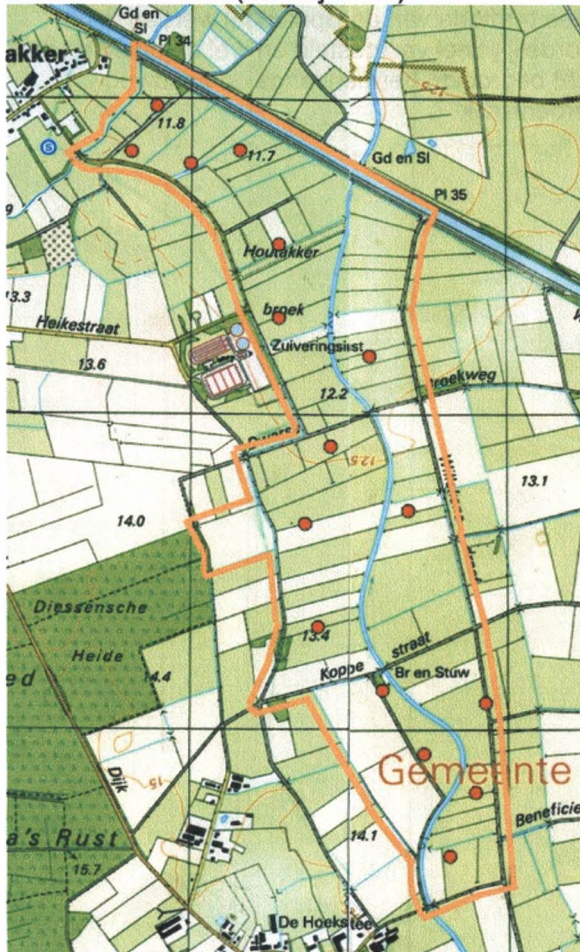
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

De Grasmus is in het EHS-gebied met territoria goed vertegenwoordigd. Ook deze soort zoekt zijn broedplaats op in struweel. Graag gebruikt het mannetje een verhoging (boom) in het struweel als zangpost.

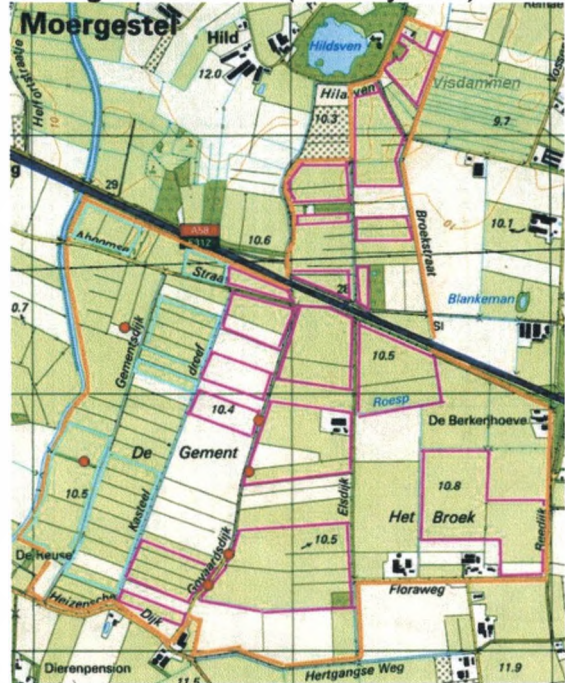

Spotvogel

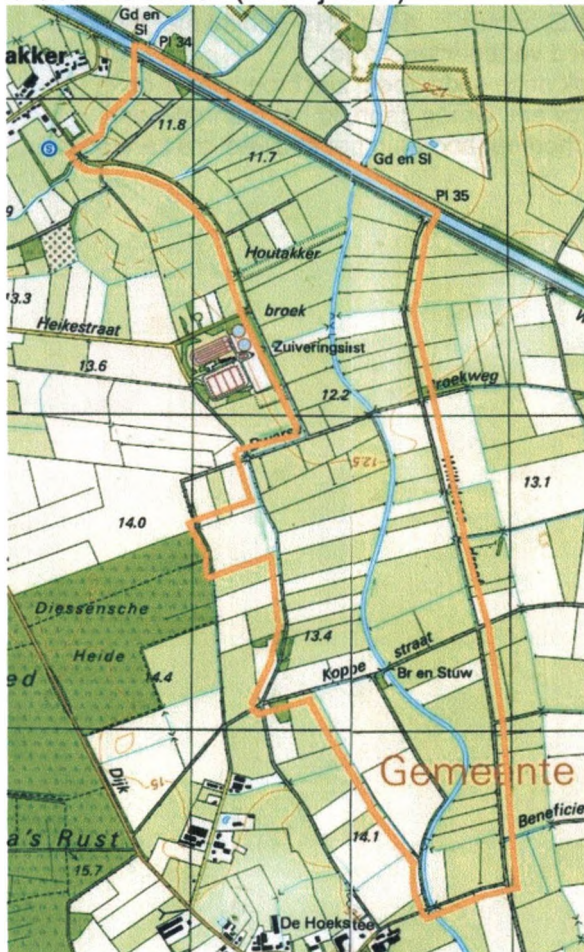
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Twee territoria van de Spotvogel werden in het noordelijk deel vastgesteld en wel op plaatsen met dicht begroeide bermen langs de zandweg Gemeentsdijk.

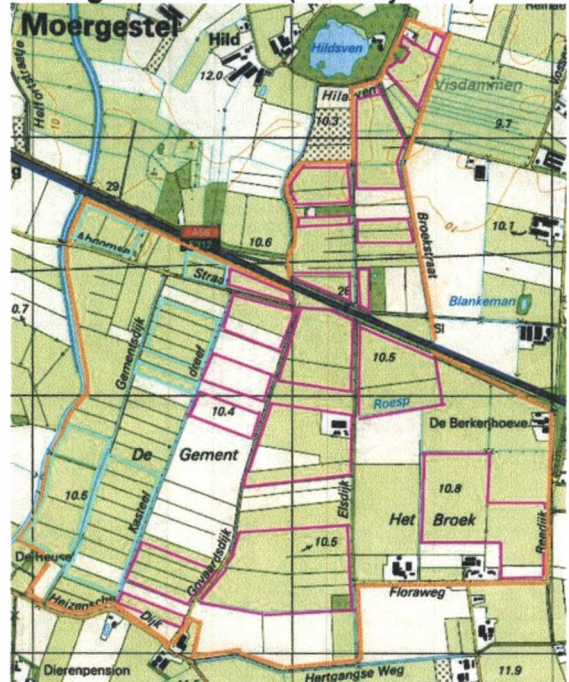

Kneu

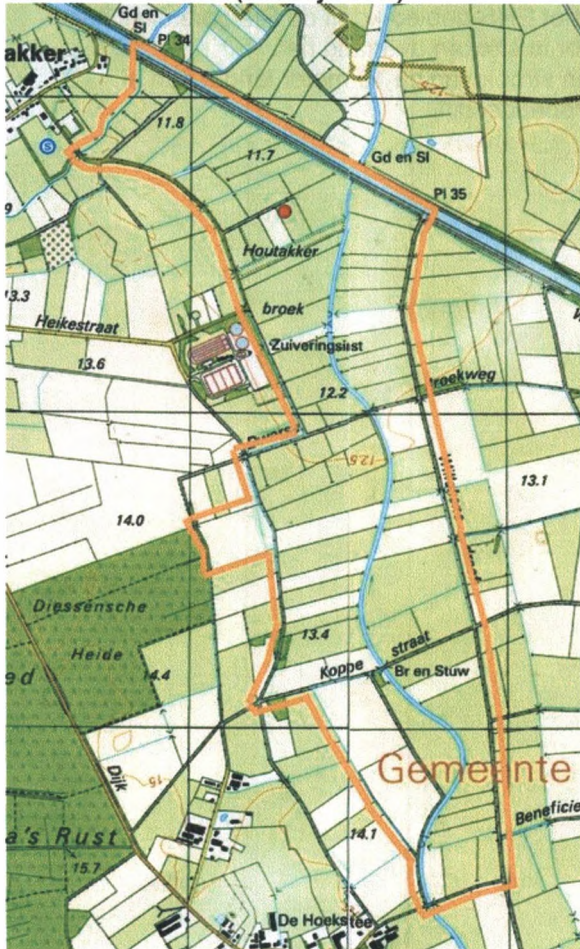
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

Deze "weidevogel" onder de vinkachtigen komt op enkele plaatsen in het gebied voor. Deze rode lijstsoort blijkt in het centrum van het EHS-gebied te broeden. Bekend is dat kneuen in losse groepen bij elkaar broeden. Op de stippenkaarten is dit broedgedrag enigszins te herkennen.

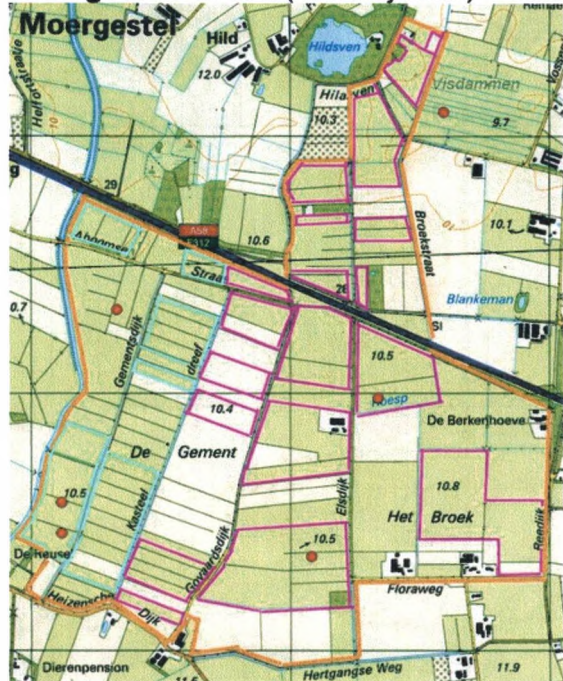

Rietgors

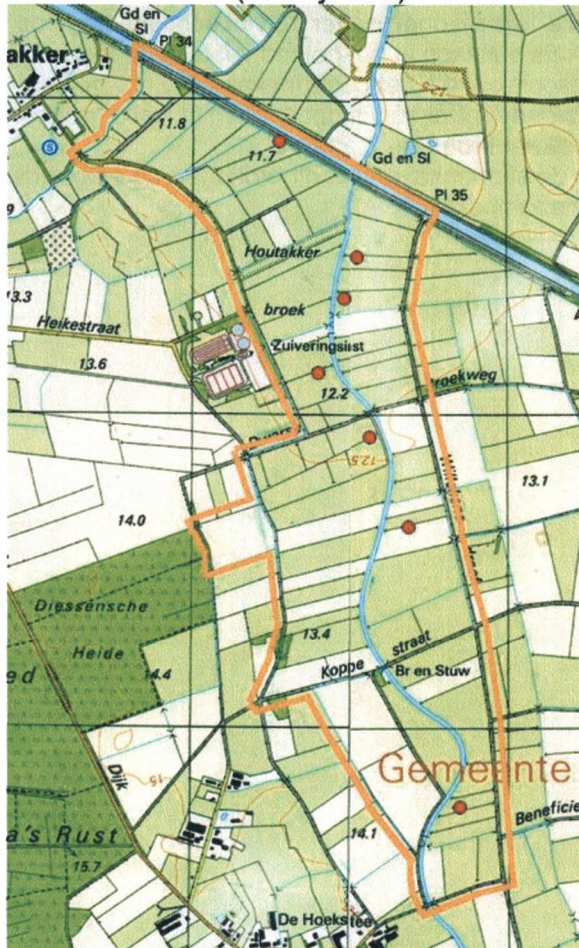
Den Opslag (middengedeelte)

Moergestels Broek (noordelijk deel)

Diessens Broek (zuidelijk deel)

In het EHS-gebied komt de Rietgors uitsluitend voor in stroken overjarig riet.
Een strook van ca 10 meter lengte kan al voldoende zijn.

Niet-broedvogels

Het EHS-gebied blijkt ook buiten de broedtijd van belang te zijn voor een aantal vogelsoorten. In de nazomer maken bv vele zwaluwen, zoals vooral Boerenzwaluw en verder Huiszwaluw en Oeverzwaluw, gebruik van de rietkragen als slaappleats.

Tijdens het broedseizoen blijkt het EHS-gebied voor de Gierzwaluw een belangrijk foerageergebied te zijn.

Vlak voor en na het broedseizoen wordt het gebied bezocht door groepen regenwulpen tot 60 à 70 exemplaren die hier in de weilanden voor enkele weken komen foerageren om krachten op te doen om hun reis naar de broedgebieden in Noord-Europa te vervolgen. In juli werden de regenwulpen hier weer terug gezien. Ook dan blijven ze een korte tijd in dit gebied foerageren om krachten op te doen voor hun reis naar de overwinteringsgebieden die aan de westkust van Afrika liggen.

In de winterperiode worden hier typische wintergasten aangetroffen zoals groepen kramsvogels, koperwieken, Kleine zwaan en Rietgans.

Opmerkelijk is dat gedurende enkele dagen omstreeks begin april in Den Opslag al jaren achtereen een Velduil wordt waargenomen. Blijkbaar maakt dit dier tot nu toe elk jaar in het gebied een tussenstop om even later met een betere conditie naar zijn broedgebied te vliegen ergens in het noorden.

Foto 1: Een bijzondere vogelsoort die de laatste jaren in het voorjaar enkele dagen achtereen in Den Opslag wordt gezien, is de Velduil. (foto: Jan Wolfs)

Evaluatie

Ook in 2009 is gebleken dat een erg belangrijke grutto populatie en wellicht de grootste van de hele provincie Noord-Brabant en dan wel zeker voor "het zand", zich bevindt in het EHS-gebied De Hilver. Niet alleen voor de Grutto, maar ook zeker voor de Watersnip blijkt het gebied een erg belangrijk broedgebied te zijn.

Men krijgt een goede indruk van de aantallen grutto's die in deze regio broeden, wanneer men omstreeks de tweede week van maart vanaf de kanaaldijk langs het Wilhelminakanaal een blik werpt op het plasje in Den Opslag. Omstreeks deze tijd keren de grutto's uit hun overwinteringsgebieden in Afrika terug om hun broedgebieden in deze regio te gaan koloniseren. Ieder jaar wordt dit plasje gebruikt om blijkbaar eerst weer op krachten te komen. Het plasje wordt dan vooral gebruikt als rust- en slaapplek. In het plasje en de directe omgeving wordt gefoerageerd.

Vanaf de kanaaldijk heeft men goed zicht op de aantallen vogels en op hun gedrag.

Vele vogelaars weten deze plek omstreeks deze tijd dan ook te vinden.

In de loop van enkele weken gaan de grutto's zich overdag steeds meer verspreiden over het gebied dat grofweg ligt tussen Moergestel, Diessen en Middelbeers. In de loop van maart ziet men steeds meer paartjes die zich afzonderen en naar weilanden in de omgeving uitzwermen. Op geregelde tijden keren kleine groepjes en paartjes weer terug naar dit plasje. Na verloop van tijd blijven de paartjes steeds langer weg om hun territorium elders te verdedigen. Na de eerste week van april wordt het plasje nog maar door enkele gebruikt als "verzamelplaats" en blijven de grutto's definitief in hun territoria. Het plasje wordt in het verloop van het broedseizoen frequent door de broedvogels bezocht, dan vooral om te drinken en baden.

Het plasje wordt gevoed door kwelwater afkomstig van het kanaal

Op de 20ste maart is het maximale aantal grutto's waargenomen bij dit plasje, namelijk 159.

Foto 2: Grutto's die zich na terugkomst uit de overwinteringsgebieden verzamelden bij het plasje nabij het Wilhelminakanaal. (foto: Jan Wolfs)

Het totaal aantal gruttoterritoria in het EHS-gebied De Hilver dat deel uitmaakt van het Reuseldal bedroeg dit jaar 40. Hieruit kan geconcludeerd worden dat ca 50% van de aantallen die aan het begin van het broedseizoen dit plasje bezoeken, in het EHS-gedeelte blijven broeden. Het overige deel

verspreidt zich in hoofdzaak over de agrarische gebieden ten oosten van de Willekensdreef, de Toekomst, de Paardse Heide en in mindere mate over Holle Reijt en Beersche Heide. Op percelen ten oosten van de Willekensdreef, in de Toekomst en Paardse Heide werd door met name Jan van Gestel aan nestbescherming gedaan, waardoor op deze agrarische gronden menig nest heeft uit kunnen komen. Voor veel jongen breekt dan een kritieke fase aan in de strijd om het bestaan. Door veelvuldig en intensieve grondbewerking zullen op de agrarische gronden veel jongen, ondanks nestbescherming de vliegvlugge fase niet halen.

Grutto's en andere weidevogels die in het EHS-gedeelte zijn gaan broeden, zouden hun jongen ongestoord moeten kunnen grootbrengen, omdat in dit gebied de reeds verworven percelen geen agrarische productie hoeven op te leveren. In voorgaande jaren blijkt dit echter niet zo goed te lukken (zie inventariseerverslagen van 2003 t/m 2005 van dit gebied). In die jaren werd toch menig grutto- en watersnipbroedsel op gronden, die in beheer zijn van een TBO, vertrapt door ingeschaard vee en werden jongen dood gemaaid. Elke TBO werd middels de eerder genoemde verslagen op de hoogte gebracht van de onregelmatigheden die tijdens de broedperiode in hun gebied hebben plaats gevonden. Dit heeft in de eerste jaren geresulteerd in aanpassingen van beheer ten voordele van de weidevogelpopulatie. De dichtheid van vee-inscharing werd verkleind en aan vrijwilligers werd gevraagd om omstreeks 15 juni te melden in welke percelen nog jonge grutto's zaten, opdat men hier met het maaien van weilanden rekening mee kon houden.

Na verloop van tijd bleken de afspraken omtrent aangepast beheer te verflauwen met het gevolg dat steeds meer werkzaamheden met een agrarisch doel op deze percelen aan de orde waren. In de jaren daarna is daardoor menig nest met eieren en jongen verloren gegaan.

Ook in 2009 werd geconstateerd dat op percelen in het Diessens Broek ten gevolge van een (te) grote veedichtheid op gronden van een TBO gruttolegels waren vertrapt.

Foto 3: *ingeschaard vee dat voor vertrapte broedsels verantwoordelijk was.*
(foto: Peer Busink)

Alhoewel de afspraken voor 2009 weer waren aangescherpt om de percelen waar jongen in zaten niet voor 15 juni te maaien, hebben de weersomstandigheden rond deze datum waarschijnlijk meer meegeholpen om de jongen voor het maaigeweld te beschermen. Eind juni en zelfs begin juli werden de weilanden in Den Opslag en in Het Broek gemaaid, waardoor jonge grutto's de kans hebben gehad om voor de maaimachine weg te vluchten en later vliegvlug te worden.

Foto 4: Gemaaide percelen in het EHS-gebied tijdens de jongenfase in eerdere jaren.
(foto: Peer Busink)

In het afgelopen decennium is een verschuiving van broedplaatskeuze voor met name Grutto en Watersnip op te merken. In de eerste helft van dit decennium bevond zich de grootste concentratie van deze soorten in het Diessens Broek (voornamelijk in de weilanden van het Houtakkerbroek). Een mogelijke oorzaak voor deze verschuiving kan zijn dat door het niet meer bemesten van de BL-weidepercelen, deze percelen in het begin van de broedtijd op een gegeven moment onvoldoende organisch voedsel zijn gaan bevatten, waardoor de weidevogels zijn uitgeweken naar betere voedselgebieden in Den Opslag aan de overkant van het Wilhelminakanaal.

Ook is opmerkelijk dat broedvogels die tijdens de broedperiode in hun territorium auditief zijn ingesteld (bv Grutto, Kievit, Wulp) niet in de nabijheid van de autosnelweg A58 een territorium hadden, alhoewel de percelen die hier liggen ogenschijnlijk toch geschikte biotopen bezitten.

Aannemelijk is dat het verkeerslawaai hiervoor verantwoordelijk is, omdat dit hun baltsroep overstemt. Een geluidswal van ca 1,5 meter hoogte zal het verkeerslawaai, dat hoofdzakelijk ontstaat door het contact van de banden met het wegdek, voor een groot deel kunnen absorberen, waardoor de invloed van deze beperkende factor voor deze broedvogels kleiner wordt. Een geluidswal van ca 1,5 meter hoog geeft de automobilist nog voldoende mogelijkheid voor een vergezicht, en voor de bezoeker zal het door zo'n geluidswal in het gebied stukken rustiger en aangenamer worden .

Het buitengebied van de gemeenten Hilvarenbeek en Oisterwijk wordt jaarlijks geïnventariseerd op het voorkomen van de Steenuil. Zo ook de gebieden aan weerszijden van de A58. Alhoewel in deze strook ook geschikte biotopen voor deze soort aanwezig zijn, werd geen enkel territorium vastgesteld. Aannemelijk is dat het verkeerslawaai ook voor deze soort een reden is om langs de A58 niet tot broeden te komen, net als voor de weidevogels.

Sinds 2003 zijn met het Waterschap De Dommel afspraken gemaakt voor een beter ecologisch beheer voor de rietkragen op beide oevers van de Reusel in het Diessens Broek.

Juist in dit deel van het EHS gebied De Hilver bevinden zich brede rietkragen.

Na een periode van enkele jaren experimenteren wat de beste beheermethode hiervoor was, werd sinds 2006 besloten om het ene jaar de rietkraag op de linker oever te maaien en het andere jaar de rietkraag op rechter oever.

Het maaien van de oever werd gedaan in de winterperiode.

Deze vorm van beheer had meteen een gunstige invloed op eenden, koeten en rietvogelsoorten.

Vooraf karekieten en rietgorzen, voor wie overjarig riet een biotoop is, hebben van dit gefaseerde maaibeheer dankbaar gebruik gemaakt.

Door de ongemaaide rietkraag op een oever werd de overzichtelijkheid op de beek in sterke mate bemoeilijkt. Vooral de broedvogels die geen zang laten horen tijdens de broedperiode (vb waterhoen, meerkoet, eendensoorten) zijn dan moeilijk te inventariseren. Om deze soorten beter op hun aanwezigheid te controleren, werd de Reusel stroomafwaarts met een kano bevaren. Door deze wijze

van verplaatsen werd menig waterhoen- en meerkoetnest ontdekt. Tijdens de kanotocht werden onder de brug van de Dwarse Broekweg tevens enkele nesten van de Boerenzwaluw ontdekt.

Foto 5: Het ene jaar aan de linker, het andere jaar aan de rechter oever van de Reusel een strook overjarig riet Reusel. (foto: Peer Busink)

Ook in het deel van Den Opslag komen rietstroken voor op de oevers van de Reusel. Opvallend is dat in deze rietkragen geen territoria zijn ontdekt van de eendensoorten Krakeend, Slobeend en Kuifeend. Een mogelijke oorzaak hiervoor kan zijn, dat dit deel van de Reusel in een recreatieve kanoroute ligt, die vanaf de kanoboerderij aan de Heinzensedijk begint en daar ook weer eindigt. Van deze attractie wordt door met name scholen en personeelsuitjes in de broedtijd veelvuldig gebruik gemaakt.

Foto 6: recreatieve kanotochten op de Reusel in het deel van Den Opslag. (foto: Peer Busink)

Met Rijkswaterstaat zijn omstreeks 2003 ook afspraken gemaakt om de rietzomen langs het Wilhelminakanaal gefaseerd te maaien. Ook hier hebben soorten zoals Kleine karekiet en Rietgors voordeel van gehad.

In dit verslag zijn de broedvogels van deze rietkragen niet opgenomen, omdat Rijkswaterstaat verantwoordelijk is voor het beheer van deze oevers, die niet specifiek onderdeel zijn van het EHS-gebied De Hilver.

Foto 7: Rietzomen met overjarig riet die langs het Wilhelminakanaal op zich een belangrijk biotoop vormen. (foto: Peer Busink)

In het Diessens Broek zijn verschillende perceelengrenzen veranderd in stroken struweel door de weipalen tussen de percelen ca 5 meter uit elkaar te zetten. Na enige tijd zijn deze stroken begroeid met struikgewas en braamstruweel. Struweelvogels zoals Roodborsttapuit, Grasmus en Blauwborst blijken hierin een geschikt biotoop te vinden.

Foto 8: Brede perceelgrenzen in het Diessens Broek (foto: Peer Busink)

Conclusie

De conclusie die uit dit verslag getrokken kan worden is, dat het EHS-gebied De Hilver en met name Den Opslag, voor kritische weidevogelsoorten, zoals grutto, watersnip, wulp, veldleeuwerik, in de regio voor deze soorten een buitengewoon grote dichtheid heeft. Een dichtheid die in de provincie niet of nauwelijks zijn gelijke kent. De importantie van het gebied voor deze vogelgroep wordt nog groter, wanneer men bedenkt dat de reproductie in de omringend agrarische gebieden minimaal is.

Of deze rijkdom aan weidevogels in de toekomst blijft bestaan, valt serieus te betwijfelen.

Door het afgraven van grote delen van het gebied zal de voedselrijkdom van de bodem er sterk afnemen. De voedselvoorziening voor deze weidevogelsoorten wordt dan een probleem. De structuur van de bodem zal bovendien zodanig veranderd zijn, dat sonderen van de bodem om bij het voedsel (bestaande uit allerlei ongewervelden) te kunnen komen, niet meer mogelijk is.

Na de uitvoering van de werkzaamheden zullen gedeelten die nu favoriet zijn bij kritische weidevogels niet langer meer aantrekkelijk zijn.. Met name grutto's zullen hier dan weinig meer te zoeken hebben.

Of ze dan genoeg zullen nemen met het weidevogelgebied dat op de kaart in noordelijke richting tegen de A58 is ingetekend, is nog maar zeer de vraag.

Beter zou het geweest zijn om de kern van het weidevogelbroedgebied in stand te houden.

Het bestaansrecht hiervoor hebben de vogels immers zelf al bewezen.

Het afgraven van grote delen van het gebied heeft behalve het scheppen van ruimte voor waterretentie ook het doel om "nieuwe natuur" te creëren. Deze "nieuwe natuur" moet wel beginnen met een afgegraven kale bodem en staat daardoor aan het begin van de successie.

Het lijkt gerechtvaardigd de vraag te stellen, of hier met de dubbelfunctie van natuurgebied en waterretentiegebied niet tegenstrijdige belangen worden gediend.

De tijd zal het leren.

Foto 9: Gruttomannetje vliegend boven het plasje in Den Opslag (foto: Jan Wolfs)

Inventariseerders:

P. Busink, J. van Gestel, M. Mandos, M. van Mol

Literatuur:

- Topografische Atlas Noord-Brabant 1:25000, 2005 ANWB bv Den Haag 2^e druk
- Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels, Beintema et al 1995 Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs bv Haarlem
- Inventarisatieverslag Broedvogels 2003 van de Deelgebieden Houtakkerbroek, Diessens Broek in het EHS-gebied De Hilver. Uitgave Vogelwerkgroep Midden-Brabant herziene uitgave januari 2010
- Inventarisatieverslag Broedvogels 2004 van het Deelgebied Den Opslag in het EHS-gebied De Hilver. Uitgave Vogelwerkgroep Midden-Brabant herziene uitgave februari 2010
- Inventarisatieverslag Broedvogels 2005 van de Deelgebieden De Gement en Het Moergestels Broek in het EHS-gebied De Hilver. Uitgave Vogelwerkgroep Midden-Brabant herziene uitgave maart 2010
- Jaarverslag 2009 Vrijwillige Weidevogelbescherming in Noord-Brabant. Uitgave Stichting Het Noord-Brabants Landschap Coördinatiepunt Landschapsbeheer